

Tomasz Klusek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

UWARUNKOWANIA I SKALA WYŁĄCZANIA NA CELE NIEROLNICZE GRUNTÓW O NAJWIĘKSZEJ PRZYDATNOŚCI PRODUKCYJNEJ

A BACKGROUND AND SCOPE OF CONVERSION FOR NON-AGRICULTURAL OF THE LAND WITH HIGHEST AGRICULTURAL QUALITY

Słowa kluczowe: grunty rolne, wyłączenie z produkcji, regulacje prawne

Key words: agricultural land, withdrawal from production, legal regulations

Abstrakt. W Polsce znaczna część gruntów rolnych przeznaczana jest corocznie na cele inne niż rolnicze, co wiąże się z ich trwałym wyłączeniem z produkcji. Po akcesji do Unii Europejskiej proces ten uległ nasileniu, przy czym należy zwrócić uwagę na fakt, że w powierzchni podlegającej wyłączeniu, duży udział miały grunty o wysokiej przydatności rolniczej, które w myśl obowiązujących przepisów powinny podlegać szczególnej ochronie. W pracy skoncentrowano się na uwarunkowaniach i skali tego zjawiska.

Wstęp

Fakt, że nieruchomości gruntowe są nieodzowne w każdej działalności człowieka i w różny sposób można wykorzystać ich zasoby, ma istotne znaczenie w odniesieniu do ich rolniczego użytkowania. Współcześnie coraz silniej zaznacza się proces konwersji gruntów rolnych, polegający na ich przystosowaniu do pełnienia innych funkcji. Nie zawsze jest to zjawisko korzystne, a jego ilościowe lub jakościowe skutki zależą od kierunku konwersji [Łaguna i in. 2006]. Nie ulega wątpliwości, że ziemię rolną należy traktować jako szczególnie czynnik produkcji, którego wykorzystanie powinno pozostawać pod nadzorem i ochroną państwa [Wilkin 2014]. W większości krajów Europy obrót gruntami rolnymi stał się przedmiotem szczególnych rozwiązań prawnych [Nawrocki, Podgórski 2011]. W Polsce kwestie te reguluje m.in. *Ustawa z dnia 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych* [tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. nr 0, poz. 1205], która wraz z innymi aktami o charakterze normatywnym stanowi wyraz interwencjonizmu publicznego.

Material i metodyka badań

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) spowodowało wzrost zapotrzebowania na tereny niezbędne do realizacji nowych inwestycji, co w przypadku użytków rolnych (UR) wiązało się z koniecznością ich trwałego wyłączenia z produkcji. Celem pracy było przedstawienie uwarunkowań i skali tego zjawiska. Na podstawie danych statystyki masowej z obszaru rolnictwa i ochrony środowiska przeprowadzono analizy dynamiczne i przestrzenne dla lat 2004-2012. Zwrócono również uwagę na zmiany regulacji prawnych w zakresie ochrony gruntów rolnych i na skutki ich wprowadzenia, ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań dotyczących gruntów o największej przydatności produkcyjnej. Do tej kategorii zaliczyć należy użytki rolne klas I-III, które zgodnie z obowiązującymi przepisami, klasyfikowane są jako najlepsze, bardzo dobre i dobre¹.

Wyniki badań

Rozważania na temat wyłączenia na cele nierolnicze gruntów o największej przydatności produkcyjnej rozpocząć należy od określenia zasobów UR w roku wyjściowym oraz zmian dokonujących się w tym zakresie na przestrzeni analizowanego okresu. Z danych zawartych w tabeli 1

¹ Podstawę prawną gleboznawczej klasyfikacji gruntów stanowi *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 września 2012 r. w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów* [Dz.U. z 2012 r., poz. 1246].

wynika, że na początku 2004 roku Polska dysponowała UR o łącznej powierzchni ponad 19 mln ha. W podziale administracyjnym nie były one jednak rozmieszczone równomiernie. Wynika to m.in. z różnej wielkości poszczególnych województw, kierunków ich rozwoju i poziomu zurbanizowania. Największym potencjałem, mierzonym udziałem powierzchni UR w powierzchni geodezyjnej, charakteryzowały się województwa centralne, tj. łódzkie, lubelskie i mazowieckie. Bliskie średniej krajowej były województwa: dolnośląskie, małopolskie i podlaskie. Natomiast znacznie poniżej jej poziomu plasowało się województwo lubuskie. Należy przy tym zaznaczyć, że rolniczo użytkowano 16 327,4 tys. ha, tj. 50,9% powierzchni ogólnej kraju.

Zmiany dokonujące się w Polsce w latach 2004-2012 wymuszają konieczność rezygnacji na niektórych obszarach z produkcji rolniczej oraz przeznaczania UR na inne cele. Zmniejszanie się ich powierzchni było zatem procesem nieuniknionym i zgodnym z tendencjami rozwoju ekonomicznego. Nie oznacza to jednak, że niektórym towarzyszącym temu zjawiskom nie należało przeciwdziałać. Wątpliwości może budzić np. fakt bardzo dużego ubytku UR, wynoszącego ponad 430 tys. ha (tab. 2). Rodzi to pytanie o skuteczność prawnych regulacji w zakresie ich ochrony, szczególnie w odniesieniu do gruntów najbardziej cennych z punktu widzenia bezpieczeństwa żywnościowego.

Historię ochrony ziemi rolnej w naszym kraju można podzielić na okresy wyznaczone kolejnymi aktami prawnymi, będącymi narzędziem chroniącym przestrzeń rolniczą i wyznacznikiem świadomości społecznej [Cymerman i in. 2011]. Kompleksowe rozwiązania w tym zakresie wprowadzono późno, bo dopiero *Ustawą z 26 października 1971 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji gruntów*, którą zastąpiły następnie inne regulacje: *Ustawa z 26 marca 1982 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych* oraz obowiązująca obecnie, wielokrotnie nowelizowana *Ustawa z 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych* [Radecki 2012].

Tabela 1. Zasoby użytków rolnych w Polsce według województw (stan na początek 2004 roku)
Table 1. Agricultural land in Poland by provinces (as of January 2004)

Województwa/ Provinces	Powierzchnia geodezyjna/ Geodesy area [ha]	Użytki rolne/Utilised Agricultural Area (UAA)			
		ogółem/ total [ha]	w tym grunty orne/in which arable land [ha]	% powierzchni geodezyjnej/ % of geodesy area	na 1 mieszkańca/ per capita [ha]
Dolnośląskie	1 994 776	1 211 207	871 713	60,72	0,42
Kujawsko-pomorskie	1 796 972	1 191 103	994 765	66,28	0,58
Lubelskie	2 511 448	1 792 270	1 347 030	71,36	0,82
Lubuskie	1 398 920	575 936	408 646	41,17	0,57
Łódzkie	1 821 911	1 316 609	1 024 602	72,27	0,51
Małopolskie	1 518 974	939 919	666 910	61,88	0,29
Mazowieckie	3 556 677	2 496 068	1 774 297	70,18	0,49
Opolskie	941 247	613 668	481 205	65,20	0,58
Podkarpackie	1 784 404	987 295	647 298	55,33	0,47
Podlaskie	2 018 620	1 242 391	796 663	61,55	1,03
Pomorskie	1 829 288	952 055	709 184	52,05	0,43
Śląskie	1 233 064	664 786	471 067	53,91	0,14
Świętokrzyskie	1 170 790	769 636	573 705	65,74	0,60
Warmińsko-mazurskie	2 419 180	1 342 951	890 216	55,51	0,94
Wielkopolskie	2 982 559	1 963 288	1 560 681	65,83	0,58
Zachodniopomorskie	2 289 672	1 148 031	872 625	50,14	0,66
Polska/Poland	31 268 502	19 207 214	14 090 607	61,43	0,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Ochrona środowiska 2005-2013, Rocznik statystyczny... 2004]
Source: own study based on [Ochrona środowiska 2004, Rocznik statystyczny... 2004]

Wejście w życie ustawy z 1995 roku tylko w dwóch pierwszych latach jej funkcjonowania skutkowało spadkiem powierzchni użytków rolnych wyłączonej z produkcji w trybie jej przepisów. Począwszy od 1997 roku tendencja ta uległa odwróceniu [Klusek 2007]. Choć 2009 roku przyniósł znaczny spadek powierzchni UR wyłączonej w trybie przepisów ustawy, nie szło to w parze z ograniczeniem ich wykorzystania na cele inwestycyjne. Świadczy o tym skala ubytku UR według ewidencji geodezyjnej w stosunku do 2008 roku, znacznie większa niż w latach poprzednich (tab. 2). Taki stan rzeczy należy wiązać z wejściem w życie noweli *Ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 19 grudnia 2008 roku* [Dz.U. nr 237, poz. 1657]. Wprowadziła ona wyłom w obowiązującym dotychczas stanie prawnym przez zróżnicowanie reżimu ochrony gruntów rolnych w zależności od ich położenia [Marciniuk 2011]. Na mocy dodanego art. 5b, spod zakresu stosowania ustawy wyłączono bowiem UR położone w granicach administracyjnych miast, umożliwiając tym samym ich zabudowę z pominięciem obowiązku uzyskania zgody właściwego organu na zmianę przeznaczenia, uchwalania w tym celu miejscowego planu zagospodarowania oraz uiszczania stosownych opłat. W literaturze znaleźć można różne opinie dotyczące zasadności wprowadzenia tych zmian oraz ich skutków. Zdaniem Wilkowskiej-Kołąkowskiej [2013] ograniczyły one możliwość ochrony gruntów o wysokiej przydatności produkcyjnej, co wiąże się z ryzykiem intensyfikacji ich zabudowy, zamiast kierunkować rozwój miast na grunty gorszej jakości. Nie jest to korzystne z punktu widzenia realizacji zasady zrównoważonego rozwoju.

Wykorzystanie gruntów rolnych na tereny osiedlowe od wielu lat stanowi podstawowy kierunek ich wyłączenia z produkcji. W analizowanym okresie w trybie przepisów ustawy przeznaczono na ten cel łącznie ponad 18 tys. ha, najwięcej na terenie województw pomorskiego, zachodniopomorskiego i śląskiego.

Jak wskazują dane zestawione w tabeli 2 w latach 2004-2012 wyłączono z produkcji łącznie 22 355 ha UR, co dało 2483 ha średniorocznie. Większość tej powierzchni (ponad 54%) stanowiły grunty klas I-III. Stoi to w sprzeczności z regulacją art. 6 ust. 1 ustawy² i zasługuje na uwagę w

Tabela 2. Użytki rolne wyłączone z produkcji w latach 2004-2012 według klas bonitacyjnych
Table 2. *UAA withdrawn from production over the period of 2004-2012 by quality grades*

Lata/ Years	Ubytek użytków rolnych według powierzchni geodezyjnej/ <i>Withdrawal according to geodesy area [ha]</i>	Użytki rolne wyłączone z produkcji na podstawie przepisów o ochronie gruntów rolnych i leśnych/ <i>UAA withdrawn from production on the basis of law on the protection of agricultural land and forests [ha]</i>				
		ogółem/ total	w tym klasy bonitacyjne/incl. quality grades			
			I-II	III	IV	V-VI
2004	42 728	2 240	151	960	921	208
2005	42 965	2 782	278	1 505	858	141
2006	42 934	2 606	233	1 136	1 092	145
2007	45 175	3 918	295	1 796	1 608	219
2008	44 362	3 441	337	1 493	1 486	125
2009	50 386	2 060	127	855	871	207
2010	62 271	1 831	113	809	798	111
2011	44 777	1 846	181	941	600	124
2012	57 912	1 631	164	824	559	84
Razem/ Total	433 510	22 355	1 879	10 319	8 793	1 364

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Ochrona środowiska 2005-2013]
Source: own elaboration based on [Ochrona Środowiska 2005-2013]

² Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne można przeznaczać przede wszystkim grunty oznaczone w ewidencji jako nieużytki, a w razie ich braku – inne grunty o najmniejszej przydatności produkcyjnej.

szczególności ze względu na fakt, że udział tego typu gruntów w UR w skali kraju jest relatywnie niski. Według danych statystyki masowej w 2000 r. największą ich część (40%) stanowiły bowiem grunty średniej jakości (klasa IV), następne w kolejności były grunty najłabsze (klasy V-VI) z udziałem na poziomie 34%, a dopiero na ostatnim miejscu (26%) plasowały się grunty klasyfikowane jako bardzo dobre i dobre (klasy I-III). Podobne proporcje charakteryzują grunty orne i sady, mniej korzystna natomiast jest struktura użytków zielonych, gdzie udział gruntów klas I-III był istotnie niższy [Ochrona środowiska 2005-2013].

W całym analizowanym okresie największą powierzchnię UR klas I-III wyłączono w województwie dolnośląskim (tab. 3). Charakteryzowało się ono również największym udziałem w ogólnej powierzchni wyłączonych z produkcji UR gruntów klas I-II. Szymańska [2012] wskazuje dwa czynniki, które mogły warunkować taką sytuację. Pierwszy to przekonanie decydentów o ich dużym areale, co wiąże się z niewielkim wpływem na potencjał produkcyjny w miejscu ich wyłączenia z produkcji. Drugi to spadek znaczenia rolnictwa w gospodarce regionu, w skrajnych przypadkach prowadzący do marginalizacji jego roli na rzecz przemysłu, handlu czy usług.

Uwzględniając przedstawione dane liczbowe oraz analizy prawne zmian wprowadzonych w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych w okresie objętym badaniem [Kijowski 2012],

Tabela 3. Użytki rolne o największej przydatności produkcyjnej wyłączone z produkcji w latach 2004-2012 według województw

Table 3. UAA of the highest value withdrawn from production over the period of 2004-2012 by provinces

Województwa/ Provinces	Skumulowana powierzchnia wyłączonych z produkcji użytków rolnych klas I-III/ Cumulated area of withdrawals (I-III quality grade)					
	ha			% wyłączonej z produkcji powierzchni/ % of withdrawals		
	ogółem/ total	w tym klasy bonitacyjne/ including quality grades		gruntów rolnych/ agricultural land	użytków rolnych/ UAA	użytków rolnych klas I-III (Polska = 100)/ UAA of I-III quality grades (Poland = 100)
I-II		III				
Dolnośląskie	2 346	514	1 832	88,13	88,16	19,23
Kujawsko-pomorskie	474	24	450	90,80	90,98	3,89
Lubelskie	824	275	549	80,63	89,47	6,75
Lubuskie	148	3	145	13,21	26,33	1,21
Łódzkie	273	9	264	11,00	21,28	2,24
Małopolskie	2 000	411	1 589	91,07	96,48	16,40
Mazowieckie	1 107	111	996	50,02	70,24	9,07
Opolskie	245	29	216	68,25	87,81	2,01
Podkarpackie	1 154	281	873	89,25	93,21	9,46
Podlaskie	102	0	102	17,59	32,28	0,84
Pomorskie	909	65	844	14,55	27,00	7,45
Śląskie	689	36	653	20,27	29,93	5,65
Świętokrzyskie	367	82	285	30,58	72,10	3,01
Warmińsko-mazurskie	177	2	175	12,47	25,69	1,45
Wielkopolskie	992	22	970	29,00	52,07	8,13
Zachodnio-pomorskie	391	15	376	9,42	18,16	3,21
Polska/Poland	12 198	1 879	10 319	35,58	54,56	100,00

Źródło: jak w tab. 2

Source: see tab. 2

trudno bronić twierdzenia, że obowiązujące rozwiązania prawne zapewniały gruntom o największej przydatności produkcyjnej skuteczną, realną ochronę. Sytuacja w tym zakresie powinna ulec zmianie w związku z wejściem w życie *Ustawy z dnia 8 marca 2013 roku o zmianie ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych* [Dz.U. z 2013 r., poz. 503]. Wprowadziła ona m.in. zasadę, że wymóg uzyskania zgody ministra właściwego do spraw rozwoju wsi na wyłączenie z produkcji UR klas I-III nie będzie, jak to miało miejsce dotychczas, zależał od ich powierzchni. Jest to istotne m.in. ze względu na fakt, że przed nowelizacją praktykowany był powszechnie proceder podziału większych nieruchomości na działki o powierzchni nieprzekraczającej 0,5 ha [Górska, Michna 2010, Hełdak 2010]. Miało to na celu „obejście” obowiązujących przepisów i skutkowało niekontrolowaną zabudową gruntów w otwartej przestrzeni produkcyjnej.

Praktyka pokaże, jaki wpływ na skalę wyłączeń oraz czas postępowania w sprawie uzyskania związanej z tym procesem zgody będą miały przedmiotowe zmiany. Ich przeciwnicy wskazują na negatywne skutki dla podejmowania inwestycji na terenach wiejskich i podmiejskich. Wynika to w szczególności z faktu, że wiele miejscowości nie posiada obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego lub obejmują one jedynie część ich terytorium [Hełdak 2010, Kwartnik-Pruc i in. 2011].

Ochrona gruntów rolnych postrzegana jest różnie, w zależności od tego, kto jej oceny dokonuje. Inaczej problem postrzega inwestor szukający przestrzeni dla planowanej inwestycji, inaczej producent rolny, a jeszcze inaczej ekolog czy planista. Trudno jest zatem wypracować takie rozwiązania, które biorąc pod uwagę argumenty wszystkich zainteresowanych stron, będą jednocześnie skutecznym narzędziem w racjonalnym gospodarowaniu tym zasobem [Cymerman i in. 2011]. Pojęcie gospodarowania należy w tym przypadku utożsamiać ze świadomą działalnością, polegającą na rozdziale ograniczonych zasobów pomiędzy konkurencyjne zastosowania, bez szkody dla środowiska naturalnego i warunków życia społeczeństwa [Żróbek i in. 2005], a szczególnie tej jego części, która zamieszkuje obszary wiejskie.

Podsumowanie i wnioski

Ubytek UR w Polsce jest procesem ciągłym i w ujęciu dynamicznym charakteryzuje się różnym natężeniem. W związku z przyspieszonym rozwojem naszego kraju, w latach 2004-2012 wynosił on ponad 433,5 tys. ha, co w porównaniu z okresem 1995-2003 oznaczało wzrost o ponad 80%. Należy zwrócić uwagę na rosnącą rozbieżność pomiędzy ubytkiem UR według powierzchni geodezyjnej a powierzchnią, za którą pobrano należności i opłaty w trybie przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Jest to związane z wprowadzeniem zmian wyłączających jej stosowanie do UR położonych w granicach administracyjnych miast.

Niepokojący jest fakt dużego udziału UR klas I-III w ogólnej powierzchni UR wyłączonej z produkcji na podstawie przepisów ww. ustawy. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji relatywnie niskiej jakości UR w skali kraju, co potwierdzają dane statystyki masowej. W całym analizowanym okresie wyłączono z produkcji ponad 12 tys. ha tego typu gruntów, przy czym ponad połowa tej powierzchni przypadła na województwa: dolnośląskie, małopolskie, podkarpackie i mazowieckie.

Grunty o największej przydatności produkcyjnej powinny być chronione bardziej rygorystycznie niż miało to miejsce w dotychczasowej praktyce. Można przyjąć, że zmiany w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych, wprowadzone nowelą z dnia 8 marca 2013 roku, zapewnią realną możliwość kontrolowania procesu wyłączenia z produkcji gruntów klas I-III. Powinno to skutkować ograniczeniem liczby wydawanych indywidualnie decyzji o warunkach ich zabudowy, w przypadku inwestycji niezwiązanych z produkcją rolną. Nie ograniczą one jednak możliwości wydawania decyzji dla rolników prowadzących gospodarstwa rolne w przypadku planowanej zabudowy zagrodowej. Może to budzić pewne wątpliwości, ze względu na ryzyko występowania ewentualnych nadużyć.

Literatura

- Cymerman R. (red.). 2011: *Podstawy rolnictwa i wycena nieruchomości rolnych*, Educaterra, Olsztyn.
- Górska J., Michna M. 2010: *Ubytek użytków rolnych na cele pozarolnicze w Polsce*, *Więś i Rolnictwo*, 4(149), 57-74.
- Heldak M. 2010: *Rozwój przestrzenny zabudowy w strefie dużych miast*, *Acta Sci. Pol. Administratio Locorum*, 9(1), 37-46.
- Kijowski D.R. 2012: *Ochrona gruntów rolnych – prawda czy fikcja?* [w:] J. Bieluk, A. Doliwa, A. Malarewicz-Jakubów, T. Mróz (red.), *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego*, Temida 2, Białystok, 116-132.
- Klusek T. 2007: *Wylączanie gruntów z produkcji rolnej i leśnej – skala, kierunki, dylematy*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok, 133-143.
- Kwartnik-Pruc A., Bydłoz J., Parzych P. 2011: *Analiza procesu przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele inwestycyjne*, *Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości*, vol. 19, 4, 169-179.
- Łaguna M.T., Łaguna D., Sadowska M. 2006: *Przestrzenno-krajobrazowe skutki wylączania użytków rolnych z produkcji*, IERiGŻ, Warszawa.
- Marciniuk K. 2011: *Inwestycje budowlane na gruntach rolnych położonych w granicach administracyjnych miast*. *Studia Iuridica Agraria*, t. IX, 368-375.
- Nawrocki T., Podgórski B. 2011: *Zarządzanie państwowymi i niepaństwowymi gruntami rolnymi w Polsce i w wybranych krajach UE*, *Więś i Rolnictwo*, 3(152), 212-224.
- Ochrona środowiska*. 2004, 2005-2013: GUS, Warszawa.
- Radecki W. 2012: *Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych, Komentarz*. LexisNexis, Warszawa.
- Rocznik statystyczny województw*. 2004: GUS, Warszawa.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 września 2012 roku w sprawie gleboznawczej klasyfikacji gruntów*, Dz.U. z 2012 r. nr 0, poz. 1246.
- Szymańska J. 2012: *Gospodarowanie zasobami ziemi w Polsce – aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 roku o ochronie gruntów rolnych i leśnych*, Dz.U. z 2013 r. nr 0, poz. 1205.
- Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych z 19 grudnia 2008 roku*, Dz.U. nr 237, poz. 1657.
- Ustawa z dnia 8 marca 2013 roku o zmianie ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych*, Dz.U. z 2013 r., poz. 503.
- Wilkin J. 2014: *Ziemia rolnicza – dobro wielofunkcyjne*, *Więś i Rolnictwo*, 1(162), 113-121.
- Wilkowska-Kołąkowska D. 2013: *Administracyjno-prawne aspekty ochrony gruntów rolnych w granicach miast* [w:] H. Kisilowska, E. Sobczak (red.), *Zrównoważony rozwój jednostek samorządu lokalnego w świetle globalizacji gospodarczej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa, 113-123
- Żróbek R. (red.). 2005: *Gospodarka i zarządzanie zasobami nieruchomości*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

Summary

A considerable share of agricultural land in Poland is year by year converted for other purposes which is obviously linked with their withdrawal from production. After the accession to the EU this process has accelerated. However it has to be underlined that bulk part of the land converted was of high agricultural quality which in line with binding legal framework should be subject of particular protection. The paper concerns the background and scope of this process.

Adres do korespondencji
dr Tomasz Klusek
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 41 11
e-mail: tomasz_klusek@sggw.pl